

Ćwiczenia z przedmiotu „Podstawy ekonomii z elementami zarządzania”

Temat 1 Wstęp historyczny – wybrane najważniejsze nurty w historii doktryn ekonomicznych

1. Merkantyizm

tło – wczesna faza kolonializmu (po wielkich odkryciach geograficznych) i napływ kruszców do Europy

rozkwit – XVII w., pocz. XVIII w.

tło polityczne – monarchia absolutna

Francja – panowanie Ludwika XIV, Jean-Baptiste Colbert

Cel polityki państwa – osiągnięcie dodatniego bilansu handlowego, czyli nadwyżki w handlu zagranicznym. Maksymalny napływ kruszców do kraju i ograniczanie ich odpływu zagranicę (bulionizm).

Protekcjonizm – wspieranie rodzimej produkcji i eksportu, zwalczanie importu (za pomocą zakazów i ceł). Dopuszczano tylko import surowców, które służyły do wytworzenia droższych produktów przeznaczanych na eksport.

Autarkia – niezależność gospodarki od handlu zagranicznego, w szczególności od importu.

Skutek – „wojny celne”, zanik handlu międzynarodowego.

Wspieranie przez państwo inwestycji w infrastrukturę – drogi i kanały.

Tania siła robocza – niskie ceny żywności i niskie wynagrodzenia robotników.

Spuścizna: autarkia, protekcjonizm, nacjonalizm gospodarczy

2. Liberalizm – ekonomia klasyczna

Prekursorzy – fizjokratyzm (XVIII w.)

laissez faire, laissez passer („dajcie swobodę działania i ruchu”) – tzw. leseferyzm, postulat nieinterwencji państwa w gospodarkę

Swoboda działalności gospodarczej, posiadania własności i wolność osobista.

Porządek gospodarczy jako porządek naturalny, wynikający z praw natury (François Quesnay, „Tablica ekonomiczna”).

Rola państwa: minimalna, finansowana z opodatkowania ziemi (tzw. „podatek jedyny”) – podatku prostego, taniego w poborze i odzwierciedlającego przekonanie fizjokratów, że ziemia jest jedynym źródłem bogactwa.

Główny nurt ekonomii klasycznej:

Adam Smith (II poł. XVIII w.), później David Ricardo, Thomas Malthus, Jean-Baptiste Say, John Stuart Mill (XIX w.)

tło – rewolucja przemysłowa, najwcześniej w Wielkiej Brytanii

podstawowe dzieło: Adam Smith, *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*, 1776

Założenia:

- egoizm gospodarczy, czyli racjonalnie działanie wolnego człowieka we własnym interesie jest najlepszą gwarancją efektywności ekonomicznej – „niewidzialna ręka rynku”

Por. koncepcja *homo oeconomicus*

- podkreślanie roli podziału pracy i wymiany jej produktów. Umożliwia to innowacje. Przykład produkcji szpilek.

- rola państwa ograniczona do minimum – zapewnienie bezpieczeństwa, egzekwowanie przestrzegania zasad uczciwego obrotu, skutecznego dochodzenia należności (wymiar sprawiedliwości i przymus państwowy w celu egzekucji zobowiązań).

hasło: „Państwo jako nocny stróż”.

- Bezpieczeństwo, poszanowanie własności oraz skuteczna egzekucja zobowiązań są najlepszą gwarancją rozwoju gospodarczego i dobrobytu.

- Pieniądz to narzędzie wymiany, ale nie dobro samo w sobie. Wskazane jest stosowanie pieniądza papierowego mającego pokrycie w złocie (możliwość wymiany na złoto na żądanie).

- wynagrodzenie za pracę powinno być określane wyłącznie przez popyt i podaż („żelazne prawo płac” D. Ricardo), państwo nie powinno ingerować w nierówności społeczne ani zwalczać ubóstwa.

Zasady dobrego opodatkowania wg A. Smitha:

- proporcjonalność w stosunku do dochodu

- pewność, jasność i czytelność zasad dotyczących wysokości podatku, terminu i sposobu jego zapłaty. Szkodliwa jest arbitralność ze strony organów podatkowych oraz zbyt skomplikowane regulacje podatkowe.

- zasada jak najmniejszej uciążliwości – termin zapłaty i sposób poboru podatku powinien być jak najmniej uciążliwy dla podatnika.

- taniość poboru podatku – koszty poboru podatku i utrzymania administracji skarbowej powinny być jak najmniejsze, jak największa część kwoty płaconej przez podatnika powinna trafiać do skarbu państwa.

3. Keynesizm

podstawowe dzieło: John Maynard Keynes, Ogólna teoria zatrudnienia, procentu i pieniądza, 1936

Punkt wyjścia – kryzys gospodarczy w latach 30-tych XX w. Utrzymywało się wtedy trwale wysokie bezrobocie, nie dawało się pobudzić gospodarki przez obniżanie stóp procentowych, które były już bardzo niskie, ani też przez zwiększanie podaży pieniądza. Nie wystarczały zatem tradycyjne instrumenty polityki pieniężnej. Gospodarka nie wracała sama z siebie do równowagi. Odrzucenie zapewnień o tym, że w dłuższej perspektywie sytuacja się poprawi dzięki działaniu samego wolnego rynku (słynne stwierdzenie „*in the long run we are all dead*”).

Konieczna stała się **interwencja państwa**.

Polityka państwa w czasie kryzysu

Zdaniem Keynesa przyczyną kryzysu był niedostateczny popyt efektywny. Popyt należy pobudzać drogą **zwiększonych wydatków państwa** przeznaczonych na inwestycje, w tym na roboty publiczne.

Pobudzające działanie wydatków państwa jest wielokrotnie zwiększone przez tzw. **efekt mnożnikowy**, zależny od tego, jaka część dodatkowego dochodu czerpanego z wydatków państwa zostanie dalej puszczona w obieg poprzez wydanie na inwestycje albo konsumpcję. Efekt mnożnikowy zmniejszany jest natomiast przez skłonność do oszczędzania dodatkowego dochodu.

Przykład: państwo finansuje budowę drogi zatrudniając firmę budowlaną. Firma budowlana wydaje pieniądze otrzymane od państwa zatrudniając pracowników i kupując materiały budowlane. Producent materiałów budowlanych z kolei dochód uzyskany od firmy budowlanej przeznacza na zakup surowców i zatrudnienie dodatkowych pracowników. Pracownicy uzyskane dochody przeznaczają na konsumpcję itd.

Polityka państwa powinna zachęcać do inwestycji i konsumpcji, a zniechęcać do oszczędzania, ponieważ konsumpcja zwiększa efektywny popyt i zmniejsza bezrobocie → argument za progresją podatkową i redystrybucją dochodu. Nie należy jednak podnosić podatków w czasie kryzysu.

Zwiększone wydatki państwa w czasie kryzysu powinny być finansowane z **deficytu budżetowego** – czyli z zaciągania przez państwo długu.

Polityka państwa w czasie dobrej koniunktury

zrównoważony budżet, wyższe podatki, „chłodzenie” gospodarki

Polityka **antycykliczna** – skierowana na łagodzenie objawów cykli gospodarczych

Bezrobocie a inflacja wg Keynesa

Inflacja – zjawisko wywołane raczej popytem na dobra i usługi niż samą podażą pieniądza. Większy popyt globalny zwiększa też inflację.

Zależność między inflacją a bezrobociem – krzywa Phillipsa. Państwo powinno zwalczać bezrobocie metodą zwiększania globalnego popytu w gospodarce, czyli nawet za cenę większej inflacji.

Bezrobocie nie zmniejszy obniżenie płac, bo to zmniejszyłoby popyt konsumencki (popyt efektywny), a w konsekwencji zyski przedsiębiorców oraz inwestycje i spowodowałyby dalszy spadek gospodarczy. Spadek cen i płac powoduje też deflację, a to skutkuje powstrzymaniem się z wydatkami i tendencją do oszczędzania pieniędzy (preferencja płynności).

„państwo dobrobytu” (*welfare state*) – „państwo opiekuńcze”

Odejście od poglądów Keynesa – lata 70-te XX w., czas rosnącej inflacji („spirala cen i płac”) przy utrzymującym się wysokim bezrobociu (stagflacja).

Powrót keynesizmu – światowy kryzys gospodarczy po 2008 r. („pakiety koniunkturalne”), pandemia covid-19.

4. Kierunki neoliberalne: monetaryzm, szkoła neoaustriacka i ekonomia podaży

a) monetaryzm – Milton Friedman

minimalna rola państwa – ochrona prawa, porządku, bezpieczeństwa i własności.

Rynek jest jedynym efektywnym koordynatorem gospodarczych działań jednostek.

Zakres dóbr i usług dostarczanych przez państwo powinien być minimalny, bo bardziej efektywny jest sektor prywatny (porównanie szkolnictwa prywatnego z publicznym). Jeśli państwo dostarcza jakichś dóbr/usług, to nie powinien być to monopol.

Kapitalizm i wolność gospodarcza są konieczne dla wolności politycznej.

Istotna rola podaży pieniądza (stąd: „monetaryzm”). Książka M. Friedmana i A. Schwartz „A Monetary History of the United States” – teza, że Wielki Kryzys został wywołany przez decyzję Federal Reserve o zmniejszeniu podaży pieniądza w obawie przed inflacją, co doprowadziło do zdużenia gospodarki i wielokrotnie spotęgowało efekty przejściowego załamania na rynkach finansowych.

Zdaniem Friedmana kryzys dowodzi nie zawodności kapitalizmu, ale zawodności polityki państwa.

Dwie wersje monetaryzmu:

- wcześniejsza – państwo powinno określać podaż pieniądza na poziomie odpowiadającym wzrostowi produkcji dóbr i usług.

- późniejsza – podaż pieniądza powinna być sterowana przez niezależny bank centralny, realizujący strategię celu inflacyjnego (dążący do tego, żeby inflacja była na niskim poziomie, ale nie przechodziła w deflację)

Koncepcja naturalnej stopy bezrobocia (→ *Non-Accelerating Inflation Rate of Unemployment*, NAIRU) – próby zmniejszenia bezrobocia poniżej tej stopy muszą wywołać inflację wskutek nacisku na płace („spirala płac i cen”). W dłuższej perspektywie bezrobocie wróci do naturalnej stopy, a jedynym skutkiem prób jego zmniejszania będzie wyższa inflacja (zakwestionowanie krzywej Phillipsa).

Postulat pod adresem gospodarek przechodzących transformację ustrojową od realnego socjalizmu do wolnego rynku – prywatyzacja w maksymalnym zakresie. Później uzupełniony o postulat wzmacniania zasad państwa prawa.

b) ekonomia podaży (*supply-side economics*) - Arthur Laffer, Robert Mundell

Wzrost gospodarczy należy pobudzać poprzez stwarzanie zachęt do produkcji dóbr i usług (czyli stwarzania podaży). Zachętami takimi jest ograniczenie regulacji działalności gospodarczej oraz obniżenie podatków (dochodowego i od zysków kapitałowych), zwłaszcza ich najwyższych stawek (krańcowej stopy podatkowej).

Odwrotność keynesizmu:

- Keynes: należy obniżyć podatki najbiedniejszym, żeby pobudzić konsumpcję i tym samym popyt
- ekonomia podaży: należy obniżyć najwyższe stawki podatkowe, żeby zachęcić przedsiębiorców do zwiększenia produkcji i zwiększyć w ten sposób podaż, co doprowadzi do wzrostu gospodarczego. Obniżenie podatków przedsiębiorcom i osobom najbogatszym dzięki pobudzeniu gospodarki i zwiększeniu zatrudnienia doprowadzi do przenikania bogactwa do biedniejszych warstw społeczeństwa (*trickle-down effect*).

Krytycy: w praktyce *trickle-down effect* jest niewielki, a obniżanie podatków najbogatszym doprowadza do narastania nierówności społecznych.

Krzywa Laffera – ilustruje wpływ stosowanej stopy podatkowej na dochody podatkowe państwa. Zbyt wysoka stopa podatkowa prowadzi do spadku dochodów państwa, ponieważ powoduje ucieczkę części podatników do szarej strefy, a w niektórych przypadkach nieopłacalność opodatkowanej działalności.

Negatywnym skutkiem wysokich wydatków sektora publicznego jest „efekt wypierania” (*crowding-out effect*) – czyli wypieranie przez państwo inwestycji i konsumpcji sektora prywatnego.

zastosowanie w praktyce - *reaganomics* (kadencja prezydenta Ronalda Reagana, 1981-1989)

c) szkoła neoaustriacka - Friedrich August von Hayek, Ludwig von Mises

Zbliżona do klasycznego liberalizmu.

Ostrzeżenie przed realizowaniem przez rząd zasad sprawiedliwości społecznej. Rząd, który to chce robić sięga stopniowo po narzędzia kontroli nad cenami i coraz bardziej ingeruje w procesy rynkowe. Przy tej ingerencji dochodzi do walki między *lobbies* i grupami nacisku. Kolejnym krokiem jest naruszenie zasady swobodnego wyboru i w ten sposób państwo stopniowo zmierza w stronę totalitarnej dyktatury (F.A. von Hayek, Droga do niewolnictwa, 1944).

Krytyka centralnego planowania – socjalizm musi upaść, bo jest nieefektywny. Planowanie gospodarcze wymaga tak kolosalnej wiedzy, że z samej swojej natury jest ona zdecentralizowana. Rząd nie jest w stanie dokonać wystarczająco złożonych kalkulacji, które zastąpiłyby kalkulacje i decyzje indywidualnie działających jednostek. Do efektywnego rezultatu prowadzi tylko suma decyzji indywidualnie działających jednostek, czyli wolny rynek – umożliwiający efektywne wykorzystanie i połączenie wiedzy jednostek przez ich spontaniczną samoorganizację.

Duży wpływ na politykę gospodarczą rządu Margaret Thatcher w Wielkiej Brytanii (lata 80-te XX w.)

5. Ekonomia behawioralna

Zakwestionowanie uproszczonego założenia, że jednostka działa racjonalnie (konceptji *homo oeconomicus*) → sięgnięcie do dorobku socjologii i psychologii przy analizie decyzji ekonomicznych podejmowanych przez jednostki.

Przykłady badanych zjawisk:

- heurystyka: podejmowanie decyzji w sposób intuitywny, w oparciu o uproszczone reguły wnioskowania bez głębszej analizy, często prowadzące do błędów poznawczych,
- framing: podatność na sposób, w jaki prezentowane jest dane zagadnienie (np. w reklamie, mass-mediach, przez polityków), wpływa na percepcję ryzyka i podejmowane decyzje. Przykład: dana inwestycja pociąga za sobą 60% szansę na zysk i 40% ryzyko straty. Mniej ludzi zdecyduje się na jej dokonanie, jeżeli informacja o niej zostanie przedstawiona w sposób podkreślający ryzyko straty.
- anomalie rynkowe – irracjonalne decyzje prowadzą do zniekształcenia mechanizmu cenotwórczego.

Przydatność ekonomii behawioralnej dla polityki gospodarczej – daje możliwość poprawy efektywności prowadzonej polityki.

Przedstawiciele: George Akerlof (nagroda Nobla 2001), Daniel Kahneman (nagroda Nobla 2002), Richard Thaler (nagroda Nobla 2017)

Polecana lektura dla zainteresowanych: R. Thaler, C. Sunstein, *Nudge: Improving Decisions about Health, Wealth, and Happiness*, 2008; wyd. polskie: *Impuls. Jak podejmować właściwe decyzje dotyczące zdrowia, dobrobytu i szczęścia*, 2012

Literatura obowiązkowa do części historycznej:

T. Włudyka, M. Smaga (red.), „Instytucje gospodarki rynkowej”, wyd. 3, Warszawa 2018, rozdz. 2

W. Stankiewicz, Historia myśli ekonomicznej, rozdz. 6.3, 6.4, 13, 14.3, 15, 17.1